

ehéz még egy másik, Pétskő nevezetű hegy van, mellyen régi időktől ólta olly nagy kő-rakás vagy, hogy már tsak abból is roppant nagy épületet lehetne építeni. Minek, mikor, és ki által hordattatott ezen kő-rakás öszve, a' régiség homálya alatt elrejtve tartatik.

Salgó vára a' Füleki Járásban vagy.

XI.

S o m o s k ő V á r a.

Salgó várának leírásában említetett, hogy ezen Somoskői vár, Zagyva és Salgó várával egy három szeget látszatik tenni. Ezen vár a' Somos-Újfalu nevezetű helységtől mintegy fertály mértföldre fekszik. Nálánál magasabb hegyekkel van ugyan kövülvéve, de azon kő-szikla is elég magas, a' mellyen építetett. Napkelet felől az erdős Medves hegye, napnyugotról a' hasonlóképen erdőséggel megrakott Sátoros hegye keríti; délnek Salgó vára látszik magas kőszikláján. Ezen egymáshoz kaptsolt hegyeknek délfelé való kősziklás részek menedékes, 's itt van a' várba a' felmenetel; ellenben mintegy éjszak és napkelet felől egy igen nagy, meredek 's mély völgy vagy.

A' Somoskői várnak három, nagy szorgalommal és fáradsággal épült, 's toronyhoz hasonlítható magas kerek bástyája van, mellyen olly erő-

sek, hogy akármi nagy ágyú-golyóbisnak is megfelelnék. Ezen bástyáktól erős kő-falak vonattattak, mellyek alatt jól elrendelt lakhelyek is voltak, 's a' vár' belső kiterjedése is elegendő, 's tsatornában gyűjtött vize is elégséges volt; a' kősziklába kifaragott tsatornák még most is kitetszenek; ezen feljül az alatta lévő völgyben igen jó izü, 's egészséges vízü hasznos forrás-kút van. Ezen várban sok olly jeles intézetek vétethetnek még ma is észre, mellyek a' várbelieknek javokra és bátorságokra szolgáltak. Illyenek a' több rendbeli boltozatokkal megerősítetett rejtek helyek, mellyek alatt egy nevezetes pintze is volt.

A' mi ezen hajdani várnak nevezetét illeti: némelylek úgy vélekedtek, hogy ezen igéből: Somosodni, az az kifejtődni (Enuncleare) származik, a) melly szó olly régi, hogy most már nintsen is folyamatban. Másoknak ezen neveztetés eránt az a' vélemények: hogy azon terméskő, mellyből ezen várnak egyik része építettett, öt szegleteire nézve mintegy somfához hasonlítható lévén, attól vette Somoskő vára nevezetét, mintegy: *Somoskő*. Ezen nagy ritkaságú terméskő-darabokból, mellyeknek bányája a' vár alatt való völgyben van, építettett a' várnak főképen azon része, melly a' kapu felé hosszszas oldalt formál, úgy hogy azon hosszszas kőnek szegletei egymásra rakattatván, meg-

a) A' Pesti Muzeumban lévő régi kéz-íratban e' szerint lehet ezt olvasni.

egyengeltettek, mellyek még most is nagyon szembe tűnők. a) Ezen vár' építetése idejét nem lehet meghatározni, valamint építetőjét sem; mert a' sokakat szenvedett hazánknak sokféle változásai, szerentsétlen esetei, homályba borították az e'féle véd-várak' építetőjinek neveiket. Bizonyos az, hogy ezen várat az 1341-dik esztendő előtt Leustachius és Jakov, Péternek fiai *de Genere Kachich* birták, a' kik már az említett esztendőben nem voltak életben; tehát Somoskő IV-dik Béla és Hun László Királyok alatt már fenállott. b)

Van ugyan a' kapu felett lévő kövön valami felírás, de ezt a' régiség annyira megemésztette, hogy nem lehet elolvasni. A' vár' belsejében is némelly kő-fáragások, és kő-oszlopok' darabjai látszanak. Még a' kapu felett lévő, bizonyos régi nagy Familiának volt tzi-merét is feljegyeztem, mellyen hibásan *Griphli Jeone* nevezet olvastatik, de ez esmeretlen értelmű; e' mellett három folyó viz van kifaragva, mellyeket egyGrif madár fedez. Ki tzi-mere volt ez, mind eddig nem lehet kitudni.

-
- a) Azon hosszszas kőnek *Basalt* a' neve. Az igaz tudományok barátja, Gróf Forgách Jó'sef, próbát tétett azon kővel, melly a' mint magam is láttam, kimetszettetvén, 's palléroztatván, oly szép és fényes lett, hogy bátran gyűrübe lehetne foglaltatni.
- b) Ezen Somoskői várat Istvánfy írónk Losoutzi régi Familia' örökének írja. Részemről tudom, hogy Gróf Forgách birta.

Hogy IV-dik László, és III-dik András Királyok alatt Farkas, a' ki 1327-ben Nógrád Vármegye' Fő Ispánja volt, 's a' kinek maradéki Zechen nevezet alatt esmeretese'k, bírta ezen Somoskői várat, az bizonyos. Ennek a' fija Tamás, Erdélyi Vajda és Tárnok Mester, ennek pedig felesége Anna volt. a) Mind ezek az 1342-dik esztendő nyert és itten az eredetiből lemásolt Adomány-Levélből bizonyítatnak, melly így következik:

„Nos Capitulum Ecclesiae Strigoniensis, Excellentissimo Principi Domino Carolo Dei Gratia Illustri Regi Hungariae, Domino eorum metuendo, Capitulum Ecclesiae Strigoniensis orationum suffragia devotarum. Litteras Vestrae Serenitatis — — — Possessionis et Castri Somoskő, Magnifico Viro Thomae Vajvodae Transylvano, et Comiti de Zonuk, per Vestram Serenitatem collatae, nobis directas noveritis nos recepisse in haec verba: Carolus Dei Gratia Rex Hungariae, fidelibus suis Capitulo Ecclesiae Strigoniensis, salutem et gratiam. Noveritis, quod Magnificus Vir Thomas Vajvoda Transylvanus b) et Comes de Zonuk dilectus et fidelis proxi-

a) Steph. Katona T. 9. pag. 385.

b) Más levelében is 1333. esztendőről (Pray Ann. Regum Hung. Part. II. pag. 27. és Wagner Károly Coll. Fam. Decad. II. pag. 134.) *Proximum suum charissimum* nevezte: — hogy kell ezt érteni? Talán azért nevezte így Tamást, mivel ez Annát, Ersébet Lengyel Királyné' leányát vette feleségül.

„*mus noster*, ad nostram accedendo praesentiam
 „exhibuit nobis litteras Privilegiales, *ad medie-*
 „*tatem Sigillo nostro* consignatas. (az az fele
 „részre írva) videlicet confirmantes, alias litteras
 „nostras patentes, super collatione *Castri Somos-*
 „*keu nuncupati*, et *suarum pertinentiarum*,
 „quo *condam* fuerunt Leuschachii, et Jakov,
 „filiorum *Petri de genere Kachich* infidelium
 „nostrorum a) ab eisdem ob promeritos infideli-
 „tatis eorum continuam exhibentiam alienati, et
 „alienatorum, et nos pro fidelibus suis servitiis
 „rite, et legitime, ut plene recolimus sibi donati
 „etc. — — Datum in Visegrad in Dominica Le-
 „tare Anno Domini Millesimo Tercentesimo
 „Quadragesimo primo. — Nos igitur mandatis
 „Vestrae Serenitatis in omnibus obedire cupientes,
 „ut tenemur, una cum Martino praedicto homine
 „Serenitatis Vestrae, unum ex nobis, virum utique
 „discretum Magistrum Nicolaum Archi Diaconum
 „Huntensem, Socium, et Concanonicum nostrum,
 „ad universa praemissa praecepta exequenda, pro
 „Testimonio duximus transmittendum. Qui post-
 „modum etc. — — Datum in crastino Festo San-
 „ctae Trinitatis Anno Domini supradicto. — Nos
 „igitur (Carolus) justis, et legitimis petitionibus
 „*dicti Thomae condam Vajvodae*, amicabiliter
 „inclinati attendentes, quod justa et legitima pe-
 „titione auribus nostris displicere non debeat, sed

a) Hihető, Trentsúni Mátéhoz hajlottak.

„magis admitti mereatur, ob hoc tenorem dictarum litterarum nostrarum de verbo ad verbum in formam nostri Privilegii redigi facientes Sigilli nostri appensione duximus roborandum. — In cujus rei memoriam et perpetuam firmitatem, praesentes litteras nostras Privilegiales concessimus eidem *Alphabeto intercisas* a). Datum per manus Domini Demetrii Lectoris Eccl. nostrae, tertio die Mensis Junii Anno Domini Millesimo Tercentesimo Quadragesimo Septimo. Discretis viris Martino Cantore, Thoma Custode, Jacobo Praeposito S. Thomae, Thoma Nitriensi, Conrado Borsiensis, Joanne Neugradiensi, Nicolao Hunthensi, Matheo Comaromiensi, et Petro Gurmuriensi A. Diaconis, et aliis Canonicis Ecclesiam Dei feliciter gubernantibus.“

Tamásnak, az Erdélyi Vajdának halála után, Pokk András gyermekeivel, és többi atyafijaival együtt 1348. eszt. millyen ellenmondással (Protestatio) állott az Esztergami Káptalan eleibe, a Káptalannak itten következő Bizonyosság-Leveléből, (melly az eredetiből másoltatott le) kitetszik:

„Nos Capitulum Ecclesiae Strigoniensis, significamus, tenore praesentium, quibus expedit

a) Egy bizonyos Német írónknak így tetszett magát kifejezni: „Das Document mußte im Capitel mit den durchgeschchnittenen A. B. C. zusammen stossen, so wie unsere Olim Bankozettel.“

„Universis. Quod Andreas filius Stephani, filii
 „*Endre de Pokk*, personaliter ad nostram acce-
 „dens praesentiam, nomine proprio, item nomi-
 „nibus Nicolai, et Michaelis fratrum suorum vi-
 „cinorum Jacobi et Ladislai filiorum Pauli nepo-
 „tum suorum, item Endre filii Nicolai, similiter
 „nepotis sui, filii videlicet fratris sui, item Endre
 „filii Endre, proximi sui protestatum existit coram
 „nobis, in hunc modum. Quod Magnificus *Tho-*
 „*mas condam* Wajvoda Transylvaniae *a multis*
 „*temporibus retroactis videlicet, spatio tri-*
 „*ginta annorum* a) ipsos *a possessionibus suis*
 „*universis exclusisset, et excludendo ipsos*
 „*pro se conferri, et donari, per Dominum Re-*
 „*gem* (Carolum I.) *procurasset*, ex quibus qui-
 „dem Possessiones duae Pokk nominanter, *Pelen*
 „(Pilén) *Ininy* (Illiny) *Kapilian, Nyerges - Le-*
 „*hota*, in Comitatu Neugradiensi, item duae Pos-
 „sessiones *Wolkaz* nomine, in Comitatu Bor-
 „siensi, item *Saris*, in Comitatu Varadiensi (itten
 „Bihar Vármegyét kell érteni) existentibus. Et
 „his non contentus, ut easdem Possessiones sibi
 „pro suis perpetuare, *ipsum captivans fecisset*
 „*excecari, et unam manum, et insuper in*
 „*captivitatibus ejusdem Thomae Wajvodae,*

a) Ez az 1317. vagy 1318. eszt. történhetett. Ezek vol-
 tak azok, a' kik Károly Hirálytól elhajolván, Tren-
 tsini Mátéhoz szívtak, a' ki az Országnak nagy
 részét törvénytelenül elfoglalta.

„*undecim generationes, et proximi sui in tor-*
 „*mentis, ac fame, et inedia mortui exstitis-*
 „*sent, ex quarum Possessionum ablatione,*
 „*quinque millium marcarum* *damnum per ipsum*
 „*Thomam Wajvódam, usque ad haec tempora es-*
 „*sent consecuti, petivit a nobis idem Andreas cum*
 „*instantia, ut sub his sibi nostras litteras dari fa-*
 „*ceremus, quas nos dari fecimus justitia median-*
 „*te. Datum in octavis medii XI-ae. Anno Domini*
 „*Millesimo Tercentesimo Quadragesimo octavo.*“

Azon időben, midőn Alibég a' Füleki Bassa, Divény és Kékkő várakat elfoglalta, tsalt vetett, és megelőzte Balassa Jánost, 's a' Somoskői várat is maga hatalma alá akarta vetni. Elment annakokáért egynehány fegyvereseivel, Hazane nevezetű kedves követjét maga mellé vevén, de egy tüzes golyóbis botsáttatott a' várból a) közibek, melly kedves követjét oldala mellett széljel darabolta, olly annyira, hogy a' vére és némelly tagjai a' Bassára, és néhány katonájira is estek. Melly váratlan eseten mód nélkül felháborodván az említett Bassa ágyújit azonnal a' várnak szegeztette. — Azon időben Losontzi' özvegyének birtokában volt Somoskő.

A' természet és a' mesterség olly igen megerősítette ezen várat, hogy ebbe ssak egyedül az egy kapuján lehetett bemenni; de minekutánna a' Tö-

a) Az e'féle tüzes golyóbis *Pila Falconis*-nak nevezetelt.

rök ellenség sűrűbben kezdette golyóbisait a várba bocsátani, a vár kormányozója Modorótz Miklós, tudatlan, tapasztalatlan, és félénk ifjú, a kit Ungnád Kristóf, Lossontziné veje emelt ezen hivatalra, megijedvén csak hamar a bátor ostromtól, be nem várta az ostrom kimenetelét, hanem az őrizettel együtt rettegve kiszökött a várból, és ezen szerentsétlen nagy erősséget minden oltalom nélkül üresen hagyván, nagy sietve Egerbe ment, a hol felelet terhe alá vettetvén, bátortalansággal vádoltatott, és újra az Egri vár Fő Kormányozójától félvén, a gyáva fiatal ember szíve fájdalomában meghalt! Mind ezek 1576. eszt. történetek. a)

Sinlődött ezen vár is a Török igája alatt mind addig, míg a Magyarok 1593-ban Fülekét, Nógrád Vármegyének több váraival együtt, a Töröktől vissza foglalták; a midőn ezen vár Török őrizete, hallván nagy veszteségeket, annyira meglepettetett a félelem által, hogy ezt üresen hagyta, 's így ezen jól elrendelt várat is vissza nyerték a Magyarok.

Ezen ékes és erős vár az Ország' Rendjei által 1618-ban b) különös oltalom alá vétetett, a következő kifejezéssel: „*Pro custodia tutioris Arcium Somoskő etc. ut sua Majestas de aliquo praesidiario Milite Hungaro pedestris ordinis providere benigne dignetur, Status et*

a) Így adja elő Istvánffy is ezen történetet.

b) 1618. Art. 53.

„*Ordines demisse instant, penes quos etiam Possessores Arcium illarum Militem ibidem, intertenere debeant.*“ Sőt ezen várat 1647-ben az Ország' Rendjei még megerősíteni is kívánták a) a' kerületében lakók' ingyen teendő munkájok által; és őrző katonaságot is rendeltek bele 1655-ben. Melly munkának végbe vitelére 1659-ben c) Trentsin Vármegyének alsó Járása rendeltetett, úgy hogy annak lakosi munkájokat pénzzel is megválthassák. Továbbá 1681-ben d) a' haza fő felvigyázása alá adattatván, Sólt Vármegyének 20 várbeli fegyveresse rendeltetett ide felvigyázásra.

Az 1703-diki zenebona alatt Rákóczy elől némelly Nemesek, a' kik tudniillik a' Királyhoz hűségesek maradtak, ide vették magokat, Simegi *Bene István* lévén akkor ezen vár' Kormányozója, a' ki azzal bizonyította be bátorságát, hogy azon idők' viszontagságaihoz alkalmaztatván magát, készülteket tett, a' vár' belsejében szükséges lakhelyeket készíttetett, a' karókat, palánkfákat, a' hol a' szükség kívánta, gerendákkal 's oszlopokkal megerősíteni rendelte, 's ezek meglévén a' vár kapuját bezáratta, a' történhető erőszaknak erőszakkal készülvén ellene állani. Azonban a' midőn ezen szorgalmas kormányozó leginkább bátorságban gon-

a) 1647. Art. 153.

b) 1655. Art. 3.

c) 1659. Art. 130.

d) 1681. Art. 7. §. 10. Pedites 20 ordinantur.

dolta magát lenni, ugyan akkor az ellenség' körmei közé esett véletlenül, és azonnal mint hadi fogoly Kassára hurtzoltatott, a' honnan sok szenvedései után tsak ugyan szabad lábba helyeztetett.

Hogy ezen vár örökössei hajdan G. Forgáchok is voltak, az bizonyos; de idő' jártával a' Királyra szállott ez, melly idő-közben Ráday Pál zálogban birván, hajduji és egyéb tselédjei benne laktak, 's nem engedte ezen várat pusztán hagyatni. A' közelebbi időkben Királyi Adomány által Báró Péterffy Familiája nyerte ezt meg, mellynek nem régen ez előtt történt magva-szakadtával ezen várat a' hozzá tartozandó fele jószággal együtt örökségül ugyan Királyi Adomány mellett G. Stahremberg Antal' özvegye, született G. Tolvay Aloyzia aszszony, a) és a' fija G. Stahremberg Antal nyerte, kiket 1808-ban Sédeni Ambrózy Lajos, mint Királyi férjfiú ezen örökségekbe be is iktatott; a' másik felét pedig Radvánszky Antal, most Ns. Zólyom Vgye V.Ispánja birja.

Ezen Somoskői határban, többnyire a' hegyek' tetején 's oldalain több helyeken találatik fekete kő, kissebb és nagyobb darabokban, melly lyukatsos, spongyiához hasonló, 's igen könnyű, úgy hogy tsak nem a' viz tetején lebeg. A' természet-

a) Az utólsó Báró Péterffy Jánosnak testvérje volt Gróf Tolvayné, született B. Péterffy Anna, 's ennek a' leánya volt G. Stahremberg Antal özvegye.

vi'ssgáló tudósokra bizom a' természet ezen játé-
kának megvi'ssgálását. a)

Ezen vár a' Füleki Járásban fekszik.

XII.

Z a g y v a V á r a.

Mikor, és ki által építettett légyen ezen régi vár, erről egy Iró sem tesz hiteles említést. Bél Mátyás jeles Irónk ennek építését Szarmatáknak látszik tulajdonítani, egyedül arra az egyre támaszkodván, hogy ezen régi nevezet a' Cseh és Tót nyelvből, ezen szóból *Za-Dva* (az az: *kettő*) veszi eredetét; más tudós Irónk b) pedig azt írja, hogy Zagyyva folyója hajdan *Zogéának* hivattott. Valóban, ezen várnak már tsak végső om-
ladékjai bizonyítják, hogy ez a' hajdani időkben vár volt.

Hogy Zagyyva várát régenten a' Csehek birták, azt Bonfin is bizonyítja, és hogy ezt Corvinus Mátyás ostram által elfoglalta, az is bizonyos; ezen szavakkal fejezi ki állítását az említett tudós Iró: c) „*Superant et alia Praesidia, quae*

a) A' Pesti Muzeumba mint egy különösséget beadtam egy darab e'féle fekete követ, ottan azt feltalálhatni bővebb megvi'sgálás' okáért.

b) Jos. Innocentius Desericus, de Initiis ac Majoribus Hungarorum.

c) Decade III. L. X. pag. 529.